

Fakamatala Fakata'u

'a e

'Ofisi 'o e 'Atita Seniale

ki he

2021 - 2022

Nuku'alofa

Ma'asi, 2023

Our Reference: LC1052/303/23

Your Reference:

Date: 29 'o Ma'asi, 2023

Lord Fakafanua
'Eiki Sea
Fale Alea

'Oku'ou faka'apa'apa ke'u fakahū atu heni 'a e Fakamatala Fakata'u 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale' ki he ta'u fakapa'anga 'oku ngata ki he 'aho 30 'o Sune, 2022, 'o fakatatau ki he kupu 24 'o e *Lao ki he 'Atita 'a e Pule'anga 2007* (mo hono ngaahi fakatonutonu).

.....
Sefita Tangi
'ATITA SENIALE

cc: Hon. Hu'akavameiliku
'Eiki Palēmia
'Ofisi 'o e Palēmia

TALATEU MO E VAKAI 'A E 'ATITA SENIALE	3
1. FAKAHOKO FATONGIA MO E IVI NGĀUE	6
1.1 Fakahoko Fatongia	6
1.2 Tefito'i Koloa 'oku ngaahi 'e he 'Ofisi	6
1.3 Fa'unga 'o e 'Ofisi	6
1.4 Fakahoko Fatongia Fakapa'anga	8
2. OLA 'O E NGĀUE KUO LAVA	9
2.1 Kātoa 'o e Lipooti na'e 'oatu 'e he ngaahi 'Iuniti 'i he 2021-22	9
2.2 'Ofisi 'Atita Tau'atāina 'oku hoko ko e tā sipinga lelei	9
2.3 Fakafehoanaki 'o e pa'anga hū mai totonu mo e hū atu totonu mei he 2017-18 ki he 2021-22	10
3 LIPOOTI 'O E NGAAHI 'IUNITI	12
3.1 'Iuniti Ngāue Tokoni Faka'ofisi	12
3.2 'Iuniti Sivi Faka'atita 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga	13
3.3 'Iuniti Sivi Faka'atita 'o e Ola	14
3.4 'Iuniti Sivi Faka'atita 'o e Faipau ki he Lao	15
4. FAKAMATALA PA'ANGA 'A E TOAG KI HE 2021-22	16

KO E TALATEU MO E VAKAI 'A E 'ATITA SENIALE

1. 'Oku'ou faka'apa'apa ke'u fakahoko atu heni 'a e Fakamatala Fakata'u 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale', (TOAG), ki he ta'u 2021-22.
2. Na'e faka'ilonga'aki 'a e ta'u'ni 'a e puna 'a e mo'unga afi Hunga-Tonga Hunga-Ha'apai pea mo e hū mai 'a e fokoutua fakamāmani lahi ko ia ko e COVID-19, 'a ia na'e uesia ai 'a Tonga'ni katoa. Na'e tauhi ma'u pē hono fakahoko 'e he TOAG 'a 'emau ngaahi ngāue faka'atita' fakatatau ki homau ngaahi fatongia kuo fokotu'u 'i he 'emau Palani Ngāue Kakato 'o e ta'u 2021-22, fakataha pē mo e ngaahi uesia tamaki ki he 'emau houa ngāue' mei he uesia 'o e puna 'a e mo'unga afi' mo e fokoutua COVID-19. Na'a' mau 'oatu ha ngaahi lipooti tau'atāina mo e ngaahi fale'i ki he Fale Alea, ki he Pule'anga, pea mo e komiuniti. Ko e taumu'a' 'o hangē kuo fokotu'u 'i he 'emau visone', ke toe fakalalakaka ange 'a e ngaahi ngāue 'a e pule'anga' 'i he *'ulungaanga falala'anga, taliui, mo 'ata-ki-tu'a*.

Vakai Fakalukufua

3. Ko e ola mahu'inga taha na'e a'usia' ko hono fokotu'u ki he lao ma'olunga taha 'o e fonua', Konisitūtone 'o Tonga, 'a e tu'unga ta'u'atāina 'o e 'Atita Seniale'. Na'e fakahū eni 'aki 'a e Lao Konisitūtone 'o Tonga (Fakatonutonu) 2021 pea fakamo'oni Hūafa ki ai 'a 'Ene 'Afio', Tupou VI, 'i he 'aho 29 'o Siulai 2021.
4. Ko e tu'utu'uni eni 'a e Makatu'unga Faka'atita, *INTOSAI-PI (Lima Declaration)* ko e tu'unga tau'atāina 'o e 'Ofisi 'Atita mo hono kaungāue ke fokotu'u ki he Konisitūtone, [pea ko e fakaikiiki 'i he lao, (Lao ki he 'Atita Fakapule'anga)] ke malu'i mei hano toutou liliu 'o e lao. 'Oku fakakoloa'i 'e he fokotu'u 'o e tu'unga tau'atāina 'o e 'Atita Seniale' 'i he Konisitūtone 'a 'emau ngāue 'o toe tau'atāina ange mo falala'anga ange koe'uhi' ko e 'ilo'i 'oku malu'i 'e he Konisitūtone mei ha fa'ahinga uesia mei tu'a.
5. Na'e kakato 'a hono 'atita'i 'o e Ngaahi Fakamatala Pa'anga 'a e Pule'anga' ki he ngata'anga 'o e ta'u fakapa'anga, 'aho 30 'o Sune 2022 pea 'oatu mo e tala fakakaukau 'a e 'Atita' 'i he 'aho 23 'o Fepueli, 2023.
6. Ko e aofangatuku 'o e 'atita, na'e 'ikai ke'u fakamo'oni kakato ki he ngaahi fakamatala pa'anga 'o makatu'unga 'i ha 'akauni 'elia 'e ua (2); (i) Pa'anga mo e Tatau 'o e Pa'anga, pea mo e (ii) Ngaahi Koloa, Ngaahi Misini mo e Ngaahi Me'angāue. Ko e aofangatuku 'o e 'atita' na'e tatau pe mo e aofangatuku 'o e fakamatala pa'anga 'o e ta'u ki mu'a, 2020-21.
7. Na'a' mau fakahoko foki 'a e ngaahi 'atita'i 'o e ngaahi ngāue fakapa'anga mo e faipau ki he lao pea mo 'oatu pe 'a e ngaahi fale'i makehe 'oku fiema'u mai. Ko e ngaahi fo'i 'iuniti 'atita kotoa 'e 65 na'a mau lava ke fakahoko, ('i he ngaahi Potungāue mo e Ngaahi Kautaha Fakapule'anga, Tongatapu'ni mo e 'otumotu), ngaahi fakamatala pa'anga 'e 33, Pa'anga Tokoni Fakafalealea ki he Vāhenga Fili 'e 17, ngaahi tohi fakamo'oni 'atita 'e 54, mo e fale'i faka'atita makehe 'e 2. 'I he 'emau ngaahi lipooti 'atita, na'a' mau 'ohake mo 'oatu ha ngaahi fokotu'u 'e 719, ke fai ha tokanga mo ngāue leva ki ai 'a e kau pulengāue.
8. Tānaki atu ki he Lipooti Fakata'u'ni, 'oku lipooti atu 'a e fakamā'opo'opo 'o e ngaahi 'atita 'o e ngaahi fakamatala pa'anga mo e faipau ki he lao, 'i he lipooti mavahe, "Atita 'o e Ngaahi Ngāue Fakapa'anga mo e Faipau ki he Lao 2021-22", pea 'e fakahū atu 'i he 'ene kakato.
9. 'I he 'atita'i 'o e a'usia' 'o e ola, na'e fili atu 'a Tonga ke kau fakataha mo e ngaahi 'ofisi 'atita' i māmani ki hono fakahoko 'o e 'atita fakatahataha fetokoni'aki 'i he topiki, "Ko e Va'a Fakafonua ki he Mo'ui Lelei 'a e Kakai 'oku Mālohi mo Mateuteu Ma'u Pe". Ko e 'atita na'e meimei ngāue kotoa ki ai 'a e timi 'atita'i 'o e ola pea 'oku lolotonga faka'osi'osi 'a e lipooti kakato ki ai. 'E fakahū atu leva ia 'i he 'ene kakato.

10. Hangē ko ia 'i he ta'u ki mu'a' 'oku mau fengāue'aki vāofi mo e ngaahi Potungāue takitaha 'i hono vakai' 'i o e 'i ai mo ngāue lelei 'a e fa'unga 'o e Ngaahi Fakamatala Fakamo'oni 'o e Ola'. 'Oku mau kei hokohoko atu pe 'a e feinga ki ha fa'ahinga faingamālie te mau ala ma'u ke mau ako ai ki he taukei mo e pōto' 'i 'atita' 'o e ola.

Polokalama Ako Fakalakalaka Fakapolofesinale 'o e Kaungāue

11. Na'e kamata'i 'a e polokalama ako fo'ou ma'ae kau ngāue 'Ofisi 'Atita' 'i he lolotonga 'o e ta'u 'e he Va'a Ako 'a e INTOSAI 'oku 'iloa ko e IDI. 'Oku 'iloa 'a e polokalama ako'ni ko e "Ako Fakapolofesinale ma'a e kau 'Atita' 'o e 'Ofisi 'Atita", (PESA), pea 'e foaki foki mo e tohi fakamo'oni ako ma'a kinautolu tenau lava' i lelei 'a e polokalama ako'ni. Na'e kau ki ai 'a e 'Ofisa 'Atita' 'e toko 5; toko 2 mei he timi 'Atita Ngaahi Ngāue Fakapa'anga, toko 2 mei he timi 'Atita Faipau ki he Lao, mo e toko 1 mei he timi 'Atita' 'o e Ola. 'Oku fakafiefia 'enau fakalakalaka pea 'oku mau 'amanaki ki he ola lelei meiate kinautolu. Ko e faingamālie matu'aki lelei ki he polokalama ako' 'i 'o e kaungāue.

12. 'Oku hokohoko atu pe 'a e polokalama tokoni kiate kinautolu 'oku nau feinga ki honau tu'unga fakapolofesinale, CA pe CPA. 'Oku kei tu'u ma'u pe foki 'a hono tali 'a e 'Ofisi 'Atita ko e 'Ofisi ki he Ako Ngāue 'e he *Institute of Chartered Accountants 'i 'Aositelēlia mo Nu'usila*.

13. 'Oku kei hokohoko mai pe 'a e tokoni 'a e va'a ako ngāue 'a e IDI mo e PASAI 'a e ngaahi polokalama ako ma'ae ngaahi lēvolo kehekehe 'o e kaungāue. 'Oku'ou fie fakamālō'ia heni 'a e ngaahi tokoni fakapa'anga kotoa pē mei he Pule'anga 'Aositelēlia, DFAT, Pule'anga Nu'usila, MFAT, 'a ia 'oku'na fakapa'anga 'a e ngaahi ako'ni. 'Oku tokoni ia ki he feinga 'a e TOAG ke lelei ange 'emau fakahoko fatongia.

14. 'Oku kei hokohoko pe 'a 'emau feinga ki ha ngaahi faingāmālie ako mo ngāue tonu 'i ha 'Ofisi 'Atita Fakalakalaka ange ki he ngaahi founa 'o e 'atita' 'i 'o e ola.

'Atita' 'i 'o e Fakamatala Pa'anga 'a e TOAG, 2021-22

15. Ko e fakamatala pa'anga 'a e TOAG ki he ta'u fakapa'anga 'oku ngata ki he 'aho 30 'o Sune, 2022 'oku tataua pe mo e 2021, 'oku te'eki ai malava ke fakakakato 'a hono 'atita' 'i. 'Oku makatu'unga eni 'i he te'eki fai ha folau mai talu mei he fakangatangata 'o e fefolau'aki 'a e kautaha 'atita mei tu'a ko e Grant Thornton New Zealand Audit Partnership, 'o e COVID-19.

16. 'I hono fakakātoa, na'e 'i lalo pe 'a e fakakātoa 'o e fakamole 'i he patiseti' 'aki 'a e \$461,437. Ko e pa'anga ko ia' 'oku mei he ngaahi lakanga 'oku kei 'atā 'i he lēvolo 'o e kau pule 'atita.

Polokalama Komipiuta Fo'ou ki he Ngāue Faka'atita, Team Mate+

17. Ko e Team Mate ko e polokalama komipiuta ngāue faka'atita ia 'oku ngāue lahi 'aki 'e he ngaahi 'ofisi 'atita lahi. 'Oku mau lolotonga ngāue'aki 'o e polokalama'ni ki he 'atita' 'o e ngaahi ngāue fakapa'anga mo e 'atita' 'o e faipau ki he lao, kamata pe mei he palani, fakahoko 'o e 'atita, fakamā'opo'opo mo hono lipooti 'o e 'atita. 'Oku tokoni 'apito ki he 'ofisa 'atita ki he vave ange mo e lelei ange hono fakahoko 'o e 'atita.

18. Na'e fakahoko lolotonga 'a e ta'u hono fakafo'ou 'o e polokalama'ni pea 'oku mau fakamālō ki he poloseki komipiuta 'a e PASAI na'a ne totongi 'a e fakamole ki he Team Mate+.

Ngaahi Pole

19. Ko e pole lahi taha', ke 'ohake 'o e pōto' 'i ngāue 'o e kaungāue ki he tu'unga lelei mo fakapolofesinale 'oku fakahoko 'aki 'a e 'atita' ke fenāpasi mo e fiema'u ke a'u ki ai 'a e ngāue, pea 'oku mau 'ilo' 'i pē ko e fekuki mo e pole'ni 'e taimi lōloa. Ko e hokohoko atu ko ia 'o e ako ki he kaungāue' 'i he ngaahi founa kotoa pē; ako mo e fakahinohino lolotonga 'o e ngāue, kalasi ako makehe fakalele 'e he 'Ofisi, PASAI, IDI, ako ngāue taimi nounou 'i he 'Ofisi' 'o e 'Atita Seniale 'a Nu'usila mo 'Aositelēlia, pea mo e polokalama ako fakapolofesinale 'a e 'Ofisi' 'oku fakataumu'a kātoa pe ia ke tali 'aki 'a e pole ko 'eni' 'i he taimi kotoa pē.

20. Tānaki atu ki ai, 'oku tupulaki 'a e mole atu 'o 'emau kau ngāue 'i he lēvolo polofesinale. 'Oku lau ma'ui'ui ma'u ange pe 'a e kaikai'anga 'o e lēvolo polofesinale 'o e ngāue fakatauhitohi' mo e fakatauhipa'anga 'i he ngaahi kautaha 'i tu'a 'i he ngāue fakapule'anga, pea 'oku nau hiki atu ai ki he vāhenga 'oku lelei 'aupito ange. 'Oku mau puke ma'u ki he polokalama tokoni' 'i 'o e ako fakapolofesinale 'o e kaungāue.

21. Ko homau ivi fakapa'anga 'a ia 'oku 'omai 'i he patiseti fakata'u 'a e Pule'anga 'oku hoko ma'u pe ia ko e pole ki he 'emau ngāue pea pehē ki he tu'u tau'atāina 'a e TOAG. Ka 'oku' mau fiefia ma'u pe 'i he tu'u mai 'a e ngaahi kautaha tokoni fakalakalaka' 'o tokoni 'i he ngaahi tapa 'oku 'ikai malava 'a 'emau patiseti fakata'u' 'o fuesia. 'Oku' mau fakatauange pē 'e hokohoko atu hono tokonia kimautilu 'e he ngaahi kautaha' ni 'i he kaha'u' na.

22. Ko e pole anga maheni pe foki ia 'a e feinga 'i he taimi kotoa pē ke kakato taimi totonu 'a e ngaahi 'atita' pea ko e kupu 'ikai le'eia 'a e tōmui hono fakahū mai 'o e fakamatala pa'anga ke 'atita'i; fakamatala pa'anga 'a e Pule'anga, ngaahi fakamatala faka-kuata, ngaahi kautaha fakapule'anga, pea pehē ki he ngaahi poloseki fakalakalaka. Ko ia, kuo mau kamata fakapolokalama'i leva 'o fokotu'u 'a e taimi tēpile ke kamata ai 'a e fo'i 'atita takitaha 'o tufaki kiate kinautilu ngaahi kautaha pe potungāue 'oku' nau kaunga ki heni' na'a tokoni ki hono matatali 'o e pole'ni. Tānaki atu foki ki he pole'ni 'a e mahu'inga hono tauhi kakato 'o e ngaahi lekooti mo e ngaahi fakamatala fakapa'anga.

Ko e vakai ki he kaha'u

23. Ko e feinga ki he fakalakalaka 'a e TOAG' ko e 'asenita ia 'oku hokohoko ma'u pē. Ko e feinga ke langa'i hake 'a e mafai pōto'i ngāue 'o e kaungāue' 'a e mahu'inga taha mo fai ki ai 'a e fakamama'u', he ko ia ia te'ne langa'i hake 'a e tu'unga lelei mo taau 'o hono fakahoko 'o e ngaahi 'atita kotoa pē. 'Oku' mau fatongia kotoa'aki pe hono toutou vakai'i 'o e taau mo e fe'unga 'o 'emau ngāue hokohoko ki he kaha'u.

24. Ko e polokalama ako ki he tu'unga fakapolofesinale 'o e kaungāue 'oku hokohoko atu pe ki he kaha'u, 'i he lolotonga'ni 'oku lolotonga feinga 'a e toko tolu (3) ki honau CA pe CPA pea ko e toko ua (2) 'oku ngāue pē mo ako ki hono 'uluaki mata'itohi 'i he Va'a USP 'i Tonga'ni pea toko taha (1) 'i he Va'a Ako Faka'univesiti 'a Tonga (TIHE). 'Oku fakalotolahi kiate kinautilu 'e he 'Ofisi' pea mo e ngaahi tokoni 'oku' mau malava ma'u.

25. 'Oku kei hoko atu pe 'a hono pailate'i 'o e poloseki mo e IDI ki hono ngāue'aki kakato 'o e ISSAI ki he kotoa 'o 'emau ngaahi ngāue faka'atita; 'atita 'o e ngaahi fakamatala pa'anga, 'atita 'o e ola, mo e 'atita 'o e faipau ki he lao, pea mo tokanga ki he ngaahi fakatu'utāmaki 'e malava hoko 'i he 'elia takitaha, (risk approach). 'Oku mau fakaofi atu ki he'ene kakato lelei 'o e poloseki'ni. 'Oku fie fakamālō heni ki he DFAT, MFAT, IDI, mo e PASAI, ko 'enau tokoni' 'oku malava ai 'a e poloseki'ni 'o kamata 'iate kimautilu pea 'e hoko atu ki he ngaahi 'ofisi 'atita kehe 'i he Pasifiki.

26. 'Oku kei hokohoko atu pe 'a hono ngāue'aki 'o e polokalama 'atita fakakomipiuta, TeamMate+, 'o 'emau 'atita ki he ngaahi fakamatala pa'anga mo e 'atita ki he faipau ki he lao 'i he tokoni mai 'a e kautaha TeamMate pea mo e PASAI. Ko hono tauhi mo tokanga'i faka'aho 'a e ngaahi naunau fakakomipiuta mo e ngaahi polokalama' ko e ngaahi pole ia 'oku mau fe'ao.

27. 'Oku' mau ngāue vāofi mo e Kōmiti Pa'anga 'a e Fale Alea' tautautefito ki hono siofi 'o e ngaahi lipooti 'a e 'Atita' mo e ngaahi tali mo e ngaahi ngāue ki he lipooti 'a e ngaahi sino na'e 'atita'i. 'E mātu'aki tokoni eni ki he 'uluangaanga falala'anga, fatongia taliui, mo e 'ata-ki-tu'a 'o e kotoa 'o 'etau ngaahi ngāue pea mo tokangaekina 'o e ngaahi fatongia ki hono leva'i 'o e pa'anga 'a e pule'anga, PFM.

28. 'Oku hokohoko atu ai pē 'emau feinga tūkingata ki he' emau kaveinga ngāue, 'a ia ko e "ulungaanga falala'anga, taliui, mo e 'ata-ki-tu'a" pea 'oku kamata pe foki 'iate kimautilu mo e kotoa 'o 'emau ngāue faka'atita, 'emau ngaahi lipooti mo e ngaahi fale'i pea hoko atu kiate kinautilu 'oku' mau 'atita'i, hē 'e mātu'aki 'aonga ia ki he ngāue fakalukufua 'a e Pule'anga ko e kongā 'o e ngaahi me'afua ki hono fakalahi hotau ivi mo 'etau tupulekina.

Sefita Tangi FCPA (Aust)
'ATITA SENIALE

1 FAKAHOKO FATONGIA MO E IVI NGĀUE

1.1 Fakahoko Fatongia

Ko e fatongia maheni 'o e TOAG' ke 'oatu 'a e fakamatala tau'atāina kuo fakapapau'i pea mo fale'i ta'efilifilimānako ki he Sea 'o e Fale Alea, 'i he anga hono ngāue'aki mo hono fakamā'opo'opo 'e he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' mo e ngaahi ngāue'anga kehekehe 'a e Pule'anga' 'a e pa'anga fakapule'anga. Ko e fatongia'ni 'oku fakahoko 'o e 'atita pea lipooti pe 'oku fakahoko mo fakamatala'i 'a e ngaahi ngāue 'a e pule'anga' 'o fakatatau mo e ngaahi lao, ngaahi makatu'unga fakatauhitohi mo faka'atita fakavaha'apule'anga, pea mo e ola na'e a'usia.

1.2 Tefito'i Koloa 'oku ngaohi 'e he 'Ofisi

'Oku fakakalakalasi ki he kalasi 'e fā (4) 'a e ngaahi tefito'i koloa 'oku ngaohi 'i he 'Ofisi' 'i he ta'u. 'Oku kau ki ai 'a e:

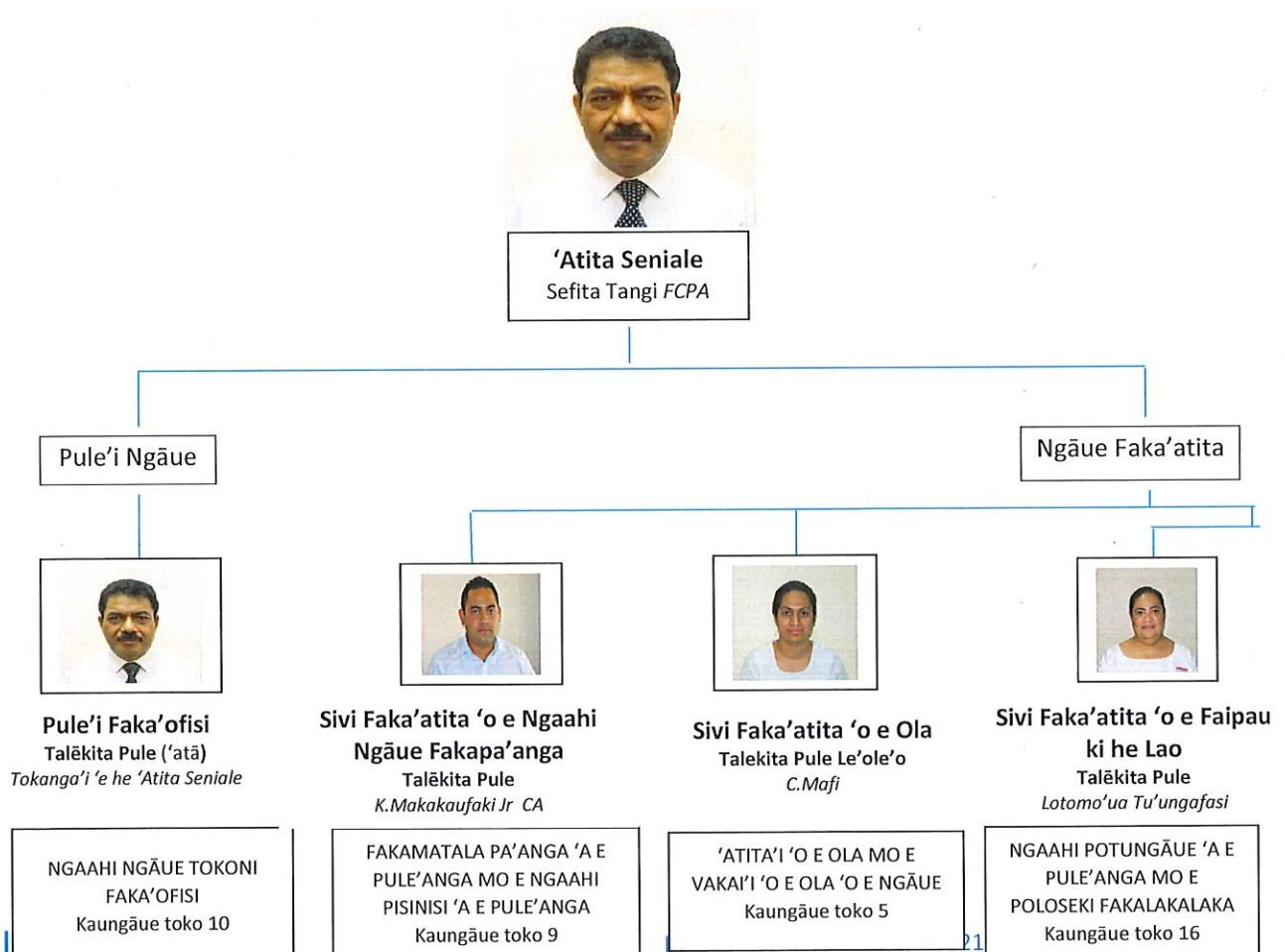
- Poupou mo e ngaahi ngāue ki Fale Alea
- Sivi faka'atita 'a e ngāue fakapa'anga
- Sivi faka'atita 'o e Ola
- Sivi faka'atita 'o e Faipau ki he Lao

(Fakaikiiki 'oku hā atu 'i he 2.1 mo e 3 'o e lipooti ko 'eni)

1.3 Fa'unga 'o e 'Ofisi

'Oku hā atu 'i he *Fakatātā 1* 'a e fa'unga 'o e TOAG' 'i he 'aho 30 'o Sune, 2022. Ko e ngaahi va'a ngāue tefito 'e fā (4) 'o e Tafa'aki Pule'i' mo e Tafa'aki Ngāue Faka'atita, 'oku tataki ia 'e he kau Talēkita Pule 'e toko fā (4). Ko e Tafa'aki Pule'i' 'oku tokanga ia ki he pule'i 'o e 'ofisi' mo e ngaahi ngāue poupou ki he ngaahi va'a kehe. Ko e Tafa'aki Ngāue Faka'atita 'oku vahevahe ia ki he 'iuniti 'e tolu (3); (i) Sivi Faka'atita 'a e Ngaahi Ngāue Fakapa'anga pea 'oku'nau sivi faka'atita 'o e fakamatala pa'anga 'a e ngaahi kautaha 'a e pule'anga mo e fakamatala pa'anga 'a e Pule'anga, (ii) 'Atita'i 'o e Ngaahi Ola 'o e fakahoko fatongia mo hono vakai'i e Ola 'o e Ngāue, (iii) 'Atita'i 'o e Faipau ki he Lao pea 'oku'nau tokanga ki hono 'atita'i 'o e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga mo e ngaahi Fakafofonga Fakapule'anga (MDAs) kae'uma'ā hono 'atita'i 'o e ngaahi Poloseki Fakalakalaka.

Fakatātā 1: Fa'unga 'o e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale' 'i he 'aho 30 'o Sune 2022

1.3.1 Fakamatala 'o e Kaungāue

Lolotonga 'o e ta'u fakapa'anga 2021-22, ko e tokolahi 'o e kaungāue 'i he 'Ofisi ko e toko 41 mo e ngaahi lakanga 'atā 'e hiva (9). Ko e kakai fefine ai 'e toko uafitu (27) pea kakai tangata 'e hongofulu-mā-fā (14). 'Oku hā 'i he *Tepile 1* 'a e kaungāue tu'uma'u 'a e TOAG 'o 'ikai lau ki ai 'a e 'Atita Seniale.

Tepile 1: Kaungāue Tu'uma'u 'i he 'aho 30 'o Sune, 2022

Ngaahi Lakanga	30 'o Sune 2022
Talēkita Pule	4(3 'atā)
'Atita Pule	6(1 'atā)
'Atita Mā'olunga	9 (1 'atā)
'Ofisa Pule ki he Kaungāue	1
'Ofisa ki hono 'Analaiso 'o e Sisitemi Fakakomipiuta	1
'Atita	15(1 'atā)
Tokoni Fakafo'ituitui	1
Tauhitohi	1
'Ofisa Fetu'utaki/Tauhi Laipeli	1
Tokoni Fakakomipiuta	1(1 'atā)
'Ofisa Talitali Kakai/Faile	1
Tokoni 'Atita Kalasi I	4(2 'atā)
Tokoni 'Atita Kalasi II	2
Faka'uli	2
Katoa 'o e ngaahi lakanga	49

1.3.2 Hikihiki Lakanga Kaungāue

'Oku fakahoko ai pe 'a hono fakatokanga'i 'a e ngaahi tokoni, ngāue mālohi mo 'osikiavelenga 'a e kaungāue 'a e 'Ofisi 'Atita'. Lolotonga 'o e ta'u' na'e hiki hake ki he lakanga fo'ou 'a e kau 'ofisa ko 'eni'.

Hingoa	Lakanga	Lakanga 'oku hiki ki ai	'Aho
1. Taiala Paea-'i-Funga Manono Fulivai	'Atita	'Atita Mā'olunga	05/05/22
2. Lutimila S. Tafea	Tokoni 'Atita Kalasi I	'Atita	05/05/22
3. 'Olive G. Finau	Tokoni 'Atita Kalasi I	'Atita	16/06/22

1.3.3 Mālōlō mei he ngāue

Na'e mālōlō 'a Sefita Toko, 'Atita Mā'olunga, 'i he 'ene a'usia 'a e onongofulu (60) ta'u ko e hili ia 'a e kakato 'o e ta'u 'e uofulu-mā-ua (22) 'o 'ene fakahoko fatongia 'osikiavelenga ma'a e 'Ofisi. Na'e kamata lau ai pe mei hono 1 'o Novema 2021.

1.3.4 Tohi Fakafisi

Ko kinautolu 'a e kaungāue na'a nau fakafisi mei he ngāue'anga' 'o nau hiki atu 'o ngāue 'i ha ngaahi feitu'u kehekehe lolotonga 'a e ta'u.

Hingoa	Lakanga	'Aho
1. Lotomo'ua F. Tu'ungafasi	Talēkita Pule-CMU	17/05/22
2. Maletino Taumu'alelei 'i Loyola Mafi	'Atita	05/05/22

1.3.5 Ngaahi Polokalama Fakalakalaka ma'a e Kaungāue

Na'e kei hokohoko atu pe 'a e tokanga mālohi 'a e 'Ofisi' ki he fakalakalaka fakapolofesinale 'a e kaungāue 'i he ngaahi founa kehekehe. Ko e toko fā (4) 'o e kau 'ofisa mā'olunga 'oku' nau lolotonga feinga ki honau faka'ilonga fakapolofesinale, CPA pe CA 'i Nu'usila pe 'Aositelelia. Ko e 'ofisa 'e taha (1) 'oku lolotonga ma'u faingamālie ako sikolasipi ki hono faka'ilonga Maasitā 'i he 'Atita (MAUD) mei he 'Univesiti 'Atita Nanjing, Siaina. Kau atu mo e toko fā (4) 'o e kau 'ofisa ma'ulalo 'oku' nau to'o lesonei mei he 'Univēsi 'o e Pasifiki Tonga pea mo e Ako Mā'olunga ange 'a Tonga 'i Tonga'ni pe.

Lolotonga 'o e ta'u, na'e kau atu 'a e kaungāue' ki he ngaahi polokalama ako na'e tataki 'e he PASAI, IDI, pea mo e ngaahi kupu fekau'aki mei muli. Ko e ngaahi 'elia na'e fai ki ai 'a e tokanga: Auditing Waste Management, Performance Audit of Sustainable Development Goals, SDGs Implementation, and Audit of the Transparency, Accountability, Inclusiveness of COVID-19 programs pea mo e Tu'unga Mālohi & Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a 'o e Sisitemi Fakafonua ki he Mo'ui.

Makatu'unga 'i he COVID-19 'oku'ne uestia ai 'a e kolope, na'e fakahoko pe 'i he 'ata mo e lea 'a e ngaahi fakataha/konifelenisi 'o kau atu ki ai 'a e 'Atita Seniale, mei 'Aokosi 2021 ki Sune 2022: Fakataha 'e tolu (3) 'a e Komiti si'i 'o e Ngaahi Fonua 'o e Pasifiki 'i he tokangaekina ki he ngaahi fakatu'utāmaki 'e ala malava ke hoko 'i he 'atita; Fakataha mo Mr Robert Gilfoyle mei he Pangikē 'a Mamani; Fakataha Fakata'u hono 12 'a e PASAI; Fakataha hono 28 'a e Poate Pule 'o e PASAI; Fakataha 'e 3 'a e Poate Pule PASAI; mo e Fakataha 'e 2 'a e PASAI. Na'e kau atu foki ki he ngaahi fakataha 'e 44 na'e fakahoko pe 'i Nuku'alofa.

Ko e ngaahi pōto'i mo taukei ngāue na'e 'omai 'e he kau ako' mo e polokalama fakalakalaka mo e ngaahi fakataha 'oku hā atu 'i 'olunga' na'e tokoni lahi ia ki he polokalama ako 'a e TOAG.

'Oku mēmipa 'a e 'Atita Seniale' 'i he Kōmiti Pa'anga 'a e Fale Alea pea mo e Kōmiti Vakai Faka'atita 'a e Kapineti. 'Oku'ne toe mēmipa foki 'i he Poate Pule 'a e PASAI, ko e fakafongonga'i 'o e ngaahi 'otu motu Polinisia mei 'Aokosi 2016 pea mo mēmipa 'i he Komiti si'i 'o e Ngaahi Fonua 'o e Pasifiki 'i he tokanga ki he ngaahi fakatu'utāmaki 'e ala malava ke hoko he 'atita, mei Nōvema 2015.

1.4 Fakahoko Fatongia Fakapa'anga

'Oku hā 'i he Tepile 2 'a e fakamatala fakanounou 'a e 'esitimeti 'o e tāmaki pa'anga mo e fakamole 'a e TOAG ki he 2021-22 'o fakafehoanaki ki he pa'anga na'e tāmaki mo fakamoleki totonu. Ko e ngaahi mahu'inga fakapa'anga 'o e fakamatala' 'oku fakahā atu 'o fakatatau ki he founa tauhitohi 'oku makatu'unga 'i he fetongi pa'anga 'ata'atā pē

Tepile 2: Fakamatala fakanounou 'o e tāmaki pa'anga' mo e fakamole'

	'Esitimeti 2021-22	Lahi Totonu 2021-22	Lahi Totonu 2020-21
Kotoa 'o e pa'anga hū mai ¹	\$75,000	\$108,595	\$74,816
Kotoa 'o e pa'anga hū atu	\$1,967,700	\$1,506,263	\$1,492,108
Pa'anga hū atu haohaoa	\$1,892,700	\$1,397,668	\$1,417,292

¹ 'Oku 'ikai totongi 'a e sivi faka'atita 'o e ngaahi potungāue mo e ngaahi fakafongonga pule'anga

2. OLA 'O E NGĀUE KUO LAVA

2.1 Kātoa 'o e lipooti na'e 'oatu 'e he ngaahi 'iuniti ngāue ki he 2021-22

'Oku hā 'i he *Tepile 3* 'i lalo' 'a e fakaikiiki 'o e kotoa 'o e koloa ngaahi kuo lava' lolotonga 'a e ta'u. Ko e ola totonu 'a e ngaahi 'atita kuo lava' na'e fakahā ia 'i hono tala 'o e fakakaukau 'a e 'Atita', ngaahi tohi ki he kau pule' pea mo e ngaahi tohi fakamo'oni. 'Oku 'ikai ke kau 'i heni 'a e ngaahi ngāue 'atita na'e kei lolotonga fakahoko ki ai 'a e ngāue 'i he 'ene a'u mai ki he 'aho 30 'o Sune, 2021. Ko e ngaahi ngāue ko ia' 'e toki fakahoko atu pe 'a hono lipooti' 'i he kakato 'a e ngāue

Tepile 3 Fakaikiiki 'a e kotoa 'o e Koloa Ngaahi mei he ngaahi 'iuniti ngāue ki he 2021-22

Koloa Ngaahi 1: Ngaahi Lipooti ki Fale Alea mo e ngaahi tokoni kehe	Tāketi	Ola totonu
Ngaahi Lipooti 'a e 'Atita Seniale	6	6
Ngaahi Ngāue Tokoni Kehe	2	2
Ngaahi Ngāue Poupou (Polokalama ako fakalalakaka fakapolofesinale 'a e kaungāue)	6	8
Koloa Ngaahi 2: Sivi Faka'atita 'o e Ngaahi Ngāue Fakapa'anga	Tāketi	Ola totonu
Lipooti 'a e ola 'o e 'atita' ki he kau pule	19	19
Ngaahi tala fakakaukau 'a e 'Atita' 'i he fakamatala pa'anga	13	15
Vakai'i mo tali 'o e ngaahi fakamatala pa'anga kuo 'osi 'atita'i mavahe	7	5
Koloa Ngaahi 3: Sivi faka'atita 'o e ola' mo hono vakai'i 'a e ola 'o e fakahoko fatongia	Tāketi	Ola totonu
Ngaahi lipooti 'atita'i 'o e ola	2	-
Vakai'i 'a e ola 'o e fakahoko fatongia 'a e MDAs	4	-
Koloa Ngaahi 4: Sivi faka'atita 'o e faipau ki he Lao	Tāketi	Ola totonu
Lipooti 'a e ola 'o e 'atita' ki he kau pule	40	63
Ngaahi tala fakakaukau 'a e 'Atita' 'i he fakamatala pa'anga	10	18
Ngaahi tohi fakamo'oni ki he ngaahi fakamatala pa'anga mei he ngaahi tokoni ki he ngaahi ako'anga, TVET pea mo e ngaahi penisoni	53	49

Ko e ngaahi fakamatala ki he ngaahi koloa ngaahi ko ia na'e 'ikai ma'u 'a hono tāketi:

1. *Koloa ngaahi 2*, Ko e ngaahi pisinisi 'e ni' ihi ke vakai'i mo tali 'o e ngaahi fakamatala pa'anga kuo 'osi 'atita'i mavahe na'e te'eki ke fakahoko.
2. *Koloa ngaahi 3*, 'Oku kei hokohoko atu 'a e 'iuniti ki he ngaahi lipooti 'atita'i 'o e ola 'oku kau ki ai mo e ngaahi fonua 'o māmani 'i he tōpiki ko e Tu'unga Mālohi mo e Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a 'o e Sisitemi Fakafonua ki he Mo'ui.
3. *Koloa ngaahi 4*, Ko e ni' ihi 'o e ngaahi Tokoni Pa'anga 'a e Pule'anga ki he Ngaahi Ako'anga 'ikai Faka-pule'anga na'e te'eki ke fakahū mai ke 'atita'i.

2.2 'Ofisi 'Atita Tau'atāina 'oku hoko ko e tā sipinga lelei

'I he feinga ke fakalalakaka ki mu'a 'a 'emau founa pule'i 'o e ngāue, na'e kei hokohoko atu pe 'a e va'a ngāue poupou 'i hono leva'i 'o e fakamole' he ko e me'a mu'omu'a' ia. Ko e ngaahi kaveinga lalahi ke:

- Fakahoko 'a e founa pule'i lelei
- Fa'u mo pukepuke 'a e ngaahi founa lelei 'o e fakalele ngāue fakapisinisi
- Pule'i fakapotopoto 'o e ngaahi koloa 'a e TOAG

'Oku hā 'i he *Tepile 4* 'i lalo' 'a e tu'unga mahu'inga 'o e ngaahi ngāue lalahi 'i he 'aho 30 'o Sune 2022. Hangē ko 'ene hā ko e fakamole ki he fakahoko fatongia' 'a e mā'olunga taha, ko e \$986,792.50 pe peseti 'e 66 (66%) 'o e mahu'inga fakakātoa (\$1,506,262.68) 'o e ngaahi ngāue kehekehe na'e fakahoko 'e he 'Ofisi' lolotonga 'o e ta'u 2021-22.

Tepile 4: Tu'unga mahu'inga 'o e ngaahi ngāue lalahi 'i he 'aho 30 'o Sune 2022

	Ngaahi ngāue	Mahu'inga(\$)	Peseti(%)
Fatongia Felālāve'i	1. Ngaahi ngāue faka'ofisi	44,897.50	3
	2. Ngaahi ako fakalakalaka	63,827.00	4
	3. Konifelenisi mo e ngaahi fakataha	53,228.50	4
	4. Ngaahi mālōlō 'a e kaungāue	239,907.18	16
	5. Komiti sosiale 'a e kaungāue	31,531.00	2
	6. Mālōlō 'i he puna mo'ungaafi	11,403.00	0
	7. Tapuni fakafonua 'i he COVID-19	74,676.00	5
Kātoa 'o e ngaahi fakamole 'ikai fakahangatonu ki he koloa ngaohi		519,470.18	34
Kātoa ngaahi fakamole fakahangatonu ki he koloa ngaohi		986,792.50	66
Fakakātoa 'o e ngaahi ngāue		1,506,262.68	100

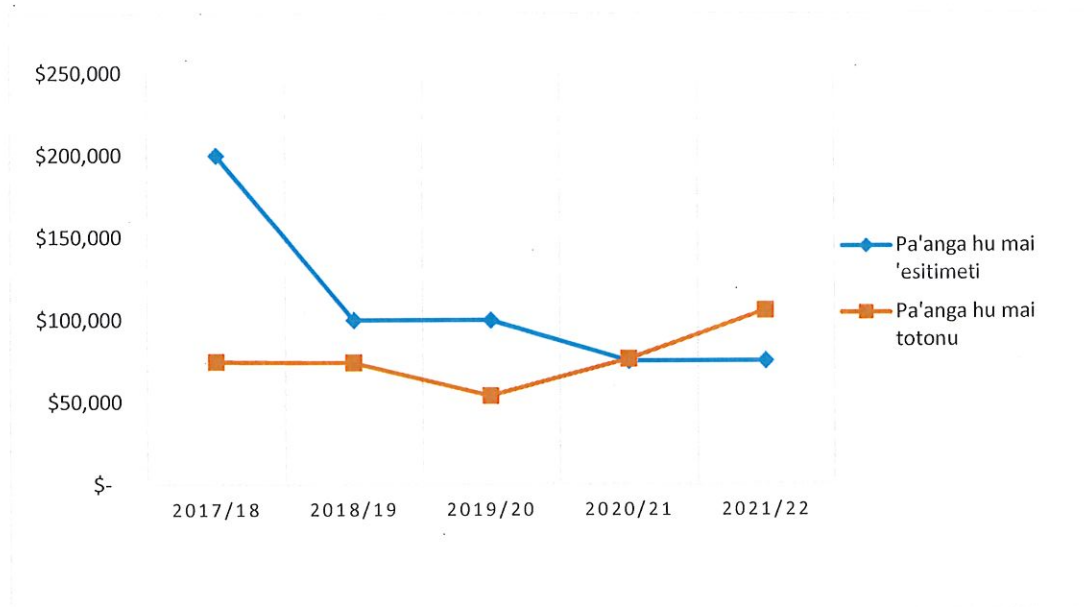
2.3 Fakafehoanaki 'o e pa'anga hū mai totonu mo e hū atu totonu 2017/18 - 2021/22

Pa'anga hū mai

Ko e kātoa 'o e pa'anga hū mai na'e tākaki 'i he 2021-22 fe'unga mo e \$108,595 'a ia na'e hulu mei he 'esitimeti, 33,595. Na'e makatu'unga 'a e hulu ko eni' 'i he toe tākaki mai 'o e ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga ke 'atita'i 'i he ta'u fakapa'anga' kae kehe, 'i he ngaahi ta'u kimu'a' ko e 'esitimeti ki he pa'anga hū mai' na'e fu'u lahi pē he ko e 'atita 'o e kotoa 'a e ngaahi potungāue 'a e pule'anga' mo e ngaahi poloseki fakalakalaka' 'oku 'ikai ha totongi 'o lau ko e tokoni pe 'a e Pule'anga.

'Oku 'ikai foki ke lava 'e he TOAG 'o mapule'i 'a e lahi 'o e ngaahi kautaha tautaha 'oku'nau fakahū mai 'a 'enau ngaahi fakamatala pa'anga' ke sivi faka'atita pea mo vakai'i lolotonga ko ia 'o e ta'u.

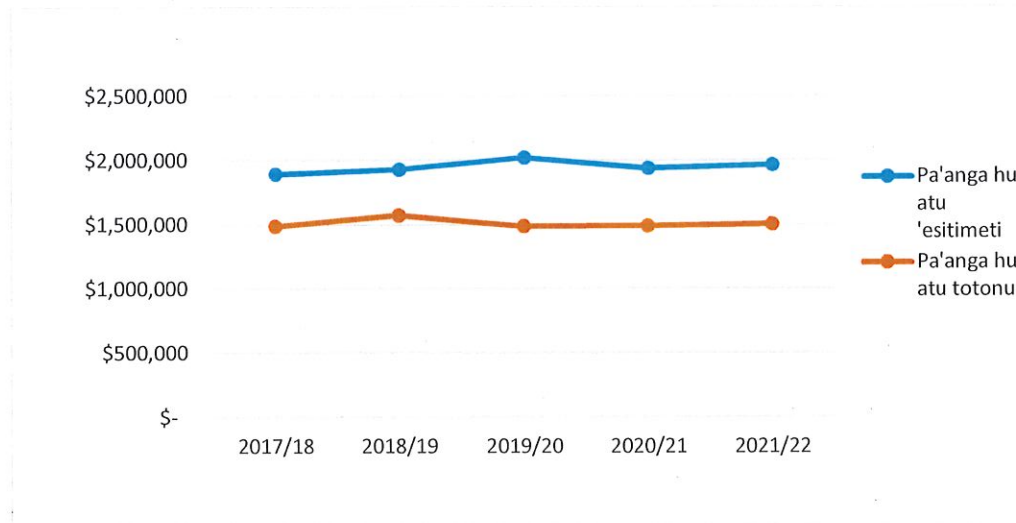
Fakatātā 2: 'Oku'ne 'omai 'a e fakafehoanaki 'o e pa'anga hū mai 'esitimeti' mo e pa'anga hū mai totonu' ki he ta'u 'e nima (5) kuohili.

Pa'anga hū atu

Ko e ngaahi fakamole 'a e 'Ofisi' na'e \$1,506,263 'a ia na'e si'isi'i 'aki 'a e \$461,437 mei he 'esitimeti pa'anga fakamole 'a e TOAG. 'Oku hā atu 'i he *Fakatātā 3* 'i lalo' 'a e fakafehoanaki 'o e pa'anga fakamole 'a e TOAG mei he 2017/18 – 2021/22.

Fakatātā 3: Pa'anga hū atu 'esitimeti vs pa'anga hū atu totonu

3. LIPOOTI 'O E NGAHI 'IUNITI

'Oku 'oatu 'a e fakamatala fakanounou ki he katoa 'o e ola fakalukufua 'o e ngaahi ngāue na'e fakahoko 'e he 'Iuniti takitaha lolotonga 'a e ta'u fakapa'anga 2021-22. Ko hono fakaikiiki 'oku hā atu 'i ha lipooti mavahe 'a e ola fakakātoa 'o e ngāue faka'atita ki he ngaahi ngāue fakapa'anga mo e faipau ki he lao' 'i he lolotonga 'o e ta'u fakapa'anga.

3.1 'Iuniti Ngāue Tokoni Faka'ofisi

3.1.1 Puipuitu'a

Ko e 'Iuniti Ngāue Tokoni Faka'ofisi' 'oku'ne fakahoko 'e ia 'a e ngaahi ngāue poupu hangē ko e talitali kakai, tauhi 'o e ngaahi faile, Tekinolosia Faka-kompiuta (IT), ngaahi ngāue ki he me'a fakakaungāue, fakamatala pa'anga mo e patiseti, tufaki 'o e ngaahi tohi, laipeli, naunau faka'ofisi, nofo'anga, tu'utu'uni kaungāue etc. 'Oku'nau to e fatongia'aki 'a e *Koloa Ngaohi* I: Lipooti ki Fale Alea mo e ngaahi poupu kehe.

Ko e kaungāue fakakātoa 'e hongofulu (10) 'i he 'Uniti'ni 'o tokanga' i ia 'e he Talēkita Pule neonga 'oku te'eki ke 'atā. Lolotonga 'o e ta'u' na'e fakahoko pe 'e he 'Atita Seniale 'a hono tokanga' i 'o e 'Iuniti'ni.

3.1.2 Fakamā'opo'opo 'o e koloa ngaohi

Na'e palani ke fakahoko 'e he 'Iuniti' ha koloa ngaohi 'e 14 lolotonga 'o e ta'u' mo e houa ngāue na'e patiseti ki ha houa 'e 11,418. 'I he faka'osinga 'o e ta'u, na'e fakakakato kotoa 'e he 'Iuniti' 'a e koloa ngaohi na'e palani' 'i ha houa ngāue fakakātoa 'e 11,610, mahu'inga ki he \$172,381, 'a ia na'e lahi hake ia 'i he houa ngāue na'e vahe' i ki he 'Iuniti. Ko e monū, he na'e to e tātaki mai mo e houa (192) 'akinautolu 'o e kaungāue 'i he 'Iuniti' na'e toloi atu 'o 'enau ngaahi poaki mālōlō na'e 'osi papau ke fakahoko.

Lolotonga o e 2021-22, ko e koloa ngaohi na'e malava 'o fakakakato 'e he 'Iuniti' fakafēhoanaki ki he tāketi na'e fokotu'u, 'oku hā 'i he *Tepile 5*.

Tepile 5: Koloa Ngaohi 1 – Lipooti ki Fale Alea mo e ngaahi poupu kehe

Me'afua 'o e fakahoko fatongia	Me'afua	2021-22 Tāketi	2021-22 Ola totonu	2020-21 Ola totonu	2019-20 Ola totonu
Lahi					
Lipooti 'a e 'Atita Seniale (a)	Fika	6	6	6	6
Ngaahi fale'i kehe (e)	Fika	2	2	3	2
Ngaahi ngāue poupu kehe (f)	Number	6	8	6	9

(a) 'Oku kau 'i he ngaahi lipooti 'a e 'Atita Seniale 'a e Palani Fakata'u Tolu, Palani Fakata'u, Patiseti, Lipooti Fakata'u mo e Fakamatala Pa'anga Fakata'u 'a e TOAG ki he ta'u fakapa'anga 'oku ngata ki he 'aho 30 'o Sune, 2021 'a ia 'oku kau atu 'i he lipooti'ni.

(e) Ngaahi fale'i kehe faka'atita na'e 'ikai ke patiseti: Kā ko e ngaahi fale'i ki he Komiti Pa'anga 'a e Fale Alea na'e fakahoko pē ia lolotonga 'a e ta'u 'i he taimi na'e fiema'u ai.

(f) Ko e ngaahi ngāue poupu makehe hangē ko e ako fakalakalaka 'a e kaungāue.

3.1.3 Lipooti 'a e 'Atita Seniale

'Oku te'eki pe ke lava 'a hono 'atita' i 'o e fakamatala pa'anga 'a e TOAG ki he ta'u hokohoko eni 'e tolu (3) 2019-20; 2020-21 mo e 2021-22 makatu'unga 'i he COVID-19. 'Oku hā atu 'i he *Konga 4* 'o e lipooti'ni 'a e fakamatala pa'anga 2021-22.

3.2 'Iuniti Sivi Faka'atita 'a e ngaahi ngāue Fakapa'anga

3.2.1 Puipuitu'a

Ko e 'Iuniti Sivi Faka'atita 'a e ngaahi ngāue Fakapa'anga' 'oku fakafatongia'aki 'a hono 'atita'i 'a e fakamatala pa'anga 'o e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga' 'a ia 'oku ma'u 'inasi ai 'a e pule'anga, fakamatala pa'anga fakalukufua mo e ngaahi fakamatala pa'anga fakakuata 'a e pule'anga pea mo ha ngaahi fiema'u makehe mei he Fale Alea pe Kapineti. 'Oku toe fakafatongia'aki foki 'a e 'Iuniti'ni ki hono vakai'i mo tali 'a e ngaahi fakamatala pa'anga 'o e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga 'oku 'atita'i 'e ha kautaha 'Atita mei tu'a pea tana'ki atu ki heni pea mo e ngaahi sino ngāue 'i tu'a he pule'anga (NGOs), ngaahi sosaieti sivile mo e ngaahi pisinisi taautaha.

Ko e kau ngāue fakakātoa 'e hiva (9) 'i he Va'a ni 'o tokanga'i 'ia 'e he Talekita Pule-FAU, Kelepi T. Makakaufaki Jr.

3.2.2 Fakamā'opo'opo 'o e koloa ngaohi

'Oku hā 'i he *Tepile 6* 'i lalo' 'a e ngaahi koloa ngaohi 'a e 'Iuniti'ni 'i hono fakahoa 'a e ngāue na'e palani'i mo e ola totonu 'i he ta'u 2021-22. 'I he faka'osinga 'o e ta'u, ko e houa fakakātoa na'e ngāue'aki 'e he 'Iuniti'ni ki he fakahoko fatongia faka'atita ko e 9,578 'i he mahu'inga ko e \$238,898.00.

Tepile 6: Koloa ngaohi 2 – Sivi faka'atita 'o e ngaahi fakamatala fakapa'anga

Me'afua 'o e fakahoko fatongia	Me'afua	2021-22 Tāketi	2021-22 Ola totonu	2020-21 Ola totonu	2019-20 Ola totonu
Lahi					
Ngaahi lipooti ki he kau pule ngāue (a)	Fika	19	19	16	16
Tala fakakaukau haohaoa (e)	Fika	13	15	13	11
Vakai'i mo tali 'a e ngaahi 'atita tau'atāina	Fika	7	5	3	7
mo e ngaahi setifikeiti (f)					
Ngaahi ngāue tokoni kehe (h)	Fika			1	

'Oku 'oatu heni 'a e fakamatala 'i he vaha'a 'o e ngāue kuo lava pea mo e ngāue na'e palani'i.

a) Ngaahi lipooti ki he kau pule ngāue

Na'e palani ke fakakakato pea 'oatu 'a e lipooti 'atita ki he kau pule ngāue 'e 19 ki he ta'u fakapa'anga. 'I he'ene a'u ki he 'aho 30 'o Sune 2022, kuo 'osi fakakakato kotoa e ngaahi lipooti ko'eni 'e 19.

e) Tala fakakaukau haohaoa

Na'e palani 'a e 'Iuniti' ke fakakakato 'a e tala fakakaukau 'e 13 ki he ngaahi 'atita kotoa 'e fakahoko 'o kau ai e fakamatala pa'anga fakalukufua 'a e pule'anga, ngaahi pisinisi 'a e pule'anga pea mo e ngaahi kautaha 'ikai fakapule'anga. 'I he 'aho 30 'o Sune, 2022 na'e fakakakato ai 'a e fo'i tala fakakaukau faka'atita 'e 15. Ko e fakamatala pa'anga kehe 'e 2 na'e fakahū mai ke 'atita'i 'o fakakakato he ta'u fakapa'anga ko'eni na'e 'ikai ke kau he palani fakata'u 'a e 'Iuniti.

f) Vakai'i mo tali 'a e ngaahi 'atita tau'atāina

Na'e palani ke vakai'i mo tali 'a e setifikeiti 'e fitu (7) 'o kau ai e fakamatala pa'anga fakakuata 'a e pule'anga pea mo hono vakai'i makehe e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga 'oku 'atita'i 'e he 'atita mei tu'a. 'I he a'u ki he 'aho 30 'o Sune 2022 na'e fakakakato 'a e 5 'a ia ko e 'atita'i 'a e fakamatala pa'anga fakakuata 'a e pule'anga. Ko e vakai'i 'a e 'atita tau'atāina 'o e ngaahi pisinisi, na'e te'eki ke fakahū mai 'a e faile 'atita kiai.

h) 'Atita Makehe

Na'e 'ikai ha 'atita makehe ne 'omai ke fai ha sio kiai he ta'u fakapa'anga.

3.3 'Iuniti Sivi Faka'atita 'o e Ola

3.3.1 Puipuitu'a

Ko e 'iuniti ko eni 'oku' ne fakahoko 'a hono 'atita' i 'o e ola' pea pehē foki ki hono vakai' i 'o e ngaahi fakamo'oni ki he fakamatala ngāue 'a e ngaahi potungāue 'a e pule'anga'.

Ko e kaungāue fakakātoa 'e nima (5) 'i he 'iuniti'ni. 'Oku kei 'atā 'a e lakanga Talēkita Pule 'o e 'iuniti'ni pea tokanga' i pē 'e he 'Atita Pule, Ms. Cathreen Mafi 'a e 'iuniti'ni.

3.3.2 Fakamā'opo'opo 'o e ngaahi koloa ngaohi

3.3.2 Fakamā'opo'opo 'o e koloa ngaohi

'Oku hā atu 'i he *Tepile 7* 'a e ngaahi koloa ngaohi 'a e 'iuniti' i hono fakahoa 'a e ngaahi ngāue na'e palani' i mo e ola totonu 'o e 2021-22. 'I he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga, na'e ngāue'aki 'e he 'iuniti ha houa ngāue faka'atita 'e 4,562 'i he mahu'inga ko e \$101,826.50.

Tepile 7: Koloa ngaohi 3 – Sivi Faka'atita 'o e Ola

Me'afua 'o e fakahoko fatongia	Me'afua	2020-21 Tāketi	2021-22 Ola totonu	2020-21 Ola totonu	2019-20 Ola totonu
Lahi					
Ngaahi Lipooti 'atita 'o e ola (a)	Fika	2	-	1	1
Ngaahi 'atita 'o e sivi 'o e fakahoko fatongia (e)	Fika	4	-	-	-

(a) Ngaahi lipooti 'atita 'o e ola

Ko e ngāue lahi na'e fai 'e he 'iuniti ni ki he ta'u fakapa'anga 2021-22 na'e fili 'a Tonga' ni mei he ngaahi 'Ofisi 'Atita 'o e Pasifiki' ke kau atu ki he 'ātita fakatahataha fakamāmanilahi 'i he tōpiki ko e *Tu'unga Mālohi mo e Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a 'o e Sisitemi Faka'ofu'ni ki he Mo'ui*. Na'e 'osi fakakakato ai 'a e lipooti fakaangaanga ki he fo'i 'atita' ni pea lava ai ke kau atu 'a e 'ofisa 'oku'ne tokanga' i 'a e 'iuniti'ni ki ha fakataha ki hono lipooti 'o e fo'i 'atita'ni na'e fakahoko 'i Tunisia. Ki hono faka'osi'osi 'oku fakatatali ai ki ha ngaahi tali mei he ni'ihī 'o e ngaahi potungāue na'e kau mai ki he 'atita'ni kae fainolo 'a e lipooti pea fakahū leva ki Falealea 'i he ta'u fakapa'anga hoko. Na'e fakahoko mo e ngāue ki hono 'atita' i 'a hono tokangaekina 'o e veve pea 'e fakakakato 'a hono lipooti ki he ta'u fakapa'anga hoko. 'Oku kei hokohoko atu pē 'a e feinga ki ha ngaahi faingamālie ke fakalakalakaange 'a e pōto' i ngāue mo e founa hono fakahoko 'o e 'atita 'o e ola.

(e) Ngaahi lipooti ki hono vakai' i 'o e ngaahi fakamo'oni ki he fakamatala ngāue

Kuo fakakakato 'a hono palani' i 'o e ngaahi ngāue ki hono vakai' i 'o e ngaahi fakamo'oni ki he fakamatala ngāue ki he kotoa 'o e ngaahi potungāue 'a e pule'anga' pea 'e hoko atu ai pē ki hono fakakakato 'o e ngaahi lipooti'ni 'i he ta'u fakapa'anga hoko.

3.4 'Iuniti Sivi Faka'atita 'o e Faipau ki he Lao

3.4.1 Puipuitu'a

Ko e 'Iuniti'ni, Sivi Faka'atita 'o e Faipau ki he Lao 'oku'nau fakahoko 'a hono 'atita'i 'o e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga (MDAs) pea mo e ngaahi Poloseki Fakalakalaka.

Ko e kau ngāue fakakātoa 'e 16 'i he 'Iuniti'ni 'o tokanga'i 'e he Talēkita Pule-CAU, Lotomoua Tu'ungafasi 'a ia na'e poaki fakafisi mei he ngāue'anga 'i he 'aho 17 Mē 2022. Na'a'ne ma'u 'a e lakanga ko e Pule 'i he Kautaha Positi 'Ofisi & Fai Pulusi 'a Tonga. 'Oku vahevahe 'a e 'Iuniti ki he va'a 'e ua (2), 'o takitaha tokanga'i 'e he 'Atita Pule. Ko e fatongia 'o e Va'a 1 ko hono sivi faka'atita 'a e kotoa 'o e ngaahi potungāue 'a e pule'anga, MDAs, pea ko e fatongia 'o e Va'a 2, ko hono 'atita'i 'o e ngaahi Poloseki Fakalakalaka.

3.4.2 Fakamā'opo'opo 'o e koloa ngaohi

'Oku hā 'i he *Tepile 8* 'i lalo 'a e ngaahi koloa ngaohi 'a e 'Iuniti'ni 'i he 'ene fakahoa 'a e ngaahi ngāue na'e palani'i mo e ola totonu 'o e 2020-21. 'I he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga, ko e houa fakakātoa na'e ngāue'aki 'e he 'Iuniti'ni ki he fakahoko fatongia faka'atita ko e 19,025 'i he mahu'inga ko e \$380,125.

Tepile 8: Koloa ngaohi 4 – Sivi faka'atita 'o e faipau ki he lao

Me'afua 'o e fakahoko ngā	Me'afua	2021-22 Tāketi	2021-22 Ola totonu	2020-21 Ola totonu	2019-20 Ola totonu
Lahi					
Ngaahi lipooti ki he kau taki ngāue 'o fakahoko 'a e ola 'o e sivi faka'atita (a)	Fika	40	63	61	54
Ngaahi Tala fakakaukau faka'atita (e)	Fika	10	18	12	12
Ngaahi tohi fakamo'oni (f)	Fika	53	49	56	99

(a) *Lipooti e ola 'o e 'atita ne fakahoko 'oku kau ki ai e lipooti ki he ngāue ki he MDAs.*

(e) *Tala fakakaukau faka'atita 'o e Ngaahi Poloseki Fakalakalaka*

(f) *Ko e ngaahi setifikeiti 'a e 'Atita hili hono 'atita'i 'o e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he ngaahi ako, penisoni mo e fakapapau'i 'a e pa'anga vāhenga mālōlō.*

Ko e ngāue 'a e timi na'e tāketi ke fakahoko ki he ta'u 'i he ngaahi lipooti ki he ola e 'atita na'e fakahoko pehē ki he ngaahi tala fakakaukau na'e kakato ia. Na'e malava ke fakahoko 'a e ngaahi 'atita ki he ngaahi 'otumotu 'i tahi hangē ko Vava'u, Ha'apai, 'Eua, Niuatoputapu mo Niuafo'ou. 'I he ta'u fakapa'anga ko'eni, koe 'uhinga lahi ia 'a e lahi 'a e ngaahi lipooti ki he kau taki ngāue 'o fakahoko 'a e ola 'oe sivi faka'atita koe 'uhi koe 'a'ahi ki he 'otumotu.

Lolotonga 'a e ta'u, na'e 'omai ai ha ngaahi fakamatala pa'anga 'o ha ngaahi poloseki fakalakalaka fo'ou na'e ikai ke palani e timi kiai. Na'e fakamu'omu'a leva e ngaahi poloseki fakalakalaka ko'eni ke 'atita'i kakato koe'uhi' ke kakato pe ki he taimi 'i he ngaahi aleapau tokoni mo e nō neongo na'e 'ikai ke fakahoko mai 'eni ki he 'atita.

'Oku kei ngāue pe 'Iuniti'ni ki ha fakalelei ki he'ene 'atita 'oku fakahoko ki he ngaahi potungāue 'a e pule'anga ke toe kakato ange koe'uhi' ko 'enau faipau ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue kuo tali ke nau muimui kiai 'a ia ko e me'a ia 'oku fai e feinga kakato e timi 'i he ngaahi ta'u ka hoko mai.

4. Fakamatala pa'anga 'a e TOAG ki he 2021-22

'Oku te'eki ai malava 'a hono 'atita'i 'e he kautaha 'atita tau'atāina mei tu'a ko e Grant Thornton Nu'usila 'a e fakamatala pa'anga 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale ki he ta'u fakapa'anga 2021-22 makatu'unga 'i he fakangatangata 'o e fefolau'aki fakavaha'apule'anga, fakatatau ki he COVID-19. *(The financial statements for the financial year 2021-22 are yet to be audited due to the travel restrictions of the TOAG external auditor, Grant Thornton New Zealand, referring to COVID-19).*

TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

(‘Ofisi ‘o e ‘Atita Seniale ‘a Tonga)

Financial Statements

(Fakamatala Pa'anga)

For year ended 30th June, 2022

(Ki he ta'u 'oku ngata ki he 30 'o Sune, 2022)

LIPOOTI 'A E 'ATITA SENIALE

'Oku 'oatu 'e he 'Atita Seniale 'a e lipooti ko eni' fakataha mo e ngaahi fakamatala fakapa'anga 'o e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale 'o Tonga ki he ta'u ngata 'i he 'aho 30 'o Sune 2022.

Tu'unga 'o e Ngāue

Ko e 'Atita Seniale ko e 'atita pule ia 'a e pule'anga, 'oku ne fakahoko 'a e ngaahi 'atita fakapa'anga, 'atita faipau mo e 'atita'i e ola 'o e ngaahi pa'anga 'a e pule'anga. 'Oku kau heni 'a e 'atita mo e lipooti 'o e ngaahi ola ki he Fale Alea 'o fou 'i he 'Eiki Sea 'o e ngaahi tu'unga fakapa'anga 'o e Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga, Ngaahi Kautaha Fakafofonga, Ngaahi Kautaha 'a e Pule'anga mo e ngaahi poloseki fakalakalaka; pea mo toe vakai'i mo hono tali 'o e ngaahi fakamatala pa'anga kuo 'atita'i 'o e ngaahi kautaha 'a e pule'anga 'a ia kuo 'atita'i 'e he ngaahi kautaha 'atita taautaha.

Pule Lelei Fakakautaha

'Oku 'ikai ha 'akauni pangikē mavahe ma'ae 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale, 'oku tauhi pe 'i he Potungāue Pa'anga 'a e kotoa 'o e ngaahi 'akauni pangikē 'a e Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga fakalukufua. Ko ia ai 'oku fakatahataha'i 'a e founa tauhitohi ki he Potungāue Pa'anga. Na'e ngāue'aki 'e he 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale 'a Tonga 'i he taimi ko 'eni 'a e founa ngāue lolotonga ki hono teuteu'i 'o e ngaahi fakamatala fakapa'anga.

'Oku fiema'u ki he kotoa 'o e Ngaahi Potungāue 'a e Fakapule'anga ke nau tauhi 'a e ngaahi tatau 'o e ngaahi lekooti fakatauhitohi 'i he taimi 'oku fakahoko ai ha totongi 'o e ngaahi fakamole. 'Oku fiema'u ke fakahoko he mahina kotoa hono fakafehoanaki 'o e tohi vouti 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale pea mo e Potungāue Pa'anga. Ko e kotoa 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue kuo fokotu'u mei he Potungāue Pa'anga fekau'aki mo e ngaahi me'a fakapa'anga fakapule'anga ke muimui'i pau.

Sefita Tangi FCPA (Aus)
ATITA SENIALE
'Aho: 23. 02. 2023

AUDITOR-GENERAL'S REPORT

The Auditor-General presents this report together with the financial statements of the Tonga Office of the Auditor General (TOAG) for the year ended 30th June, 2022.

State of Affairs

The Auditor General is the principal auditor of government, responsible for performing financial, compliance and performance audits of public funds. This includes the audit and reporting of results to the Legislature through the Speaker on the financial conditions of Ministries, Departments, Agencies, Public Enterprises and Development Projects: and for the review and approval of audited accounts of public enterprises that are audited by private firms.

Corporate Governance

There is no separate bank account for TOAG, Ministry of Finance keeps all the bank accounts for all Ministries, Department and Agencies (MDAs). Therefore, the government accounting system is centralized in the Ministry of Finance. The TOAG during this time used the current system for preparing the financial statements.

All MDAs are required to maintain copies of accounting records when payments are made. A monthly reconciliation of TOAG manual vote book against the Ministry of Finance is required to be carried out. Financial rules and instructions are set by the Ministry of Finance for all financial matters of the Government to be followed.

Sefita Tangi FCPA (Aust.)
AUDITOR GENERAL
Dated: 23.02.2023

FAKAMATALA 'O E NGAHI FATONGIA

Ko e Founa Tauhitohi 'o e Pule'anga 'o Tonga ma'ae kotoa 'o e ngaahi potungāue fakapule'anga fakalukufua, kau ki ai 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale, 'oku fakatahataha'i ia 'i he Potungāue Pa'anga. Ko e fakamatala pa'anga 'a e pule'anga fakalukufua ko e tefito'i fatongia ia 'a e Potungāue Pa'anga. Ka koe'uhi, ko e fiema'u 'a e Kupu 33 'o e Lao ki he 'Atita Fakapule'anga 'i hono fakatonutonu, 'oku teuteu ai 'e he 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale ha ngaahi fakamatala fakapa'anga 'o makatu'unga 'i he Ngaahi Tu'unga Fakatauhitohi Fakavaha'a pule'anga 'a e Sekitoa Pule'anga, (IPSA), 'o hangē pe ko ha sino fakalao ia 'oku mavahe mei he Pule'anga. 'Oku tui 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale ko e founa ngāue lelei eni pea 'oku totonu ke hoko ia ko e founa ke lalaka ai ki mu'a 'a e kotoa 'o e ngaahi potungāue fakapule'anga ke teuteu'i 'enau ngaahi fakamatala fakapa'anga fakata'u ko e kongā 'o 'enau ngaahi lipooti fakata'u.

'Oku ou tali 'a e tokangaekina 'a e tu'unga totonu 'o e ngaahi fakamatala fakapa'anga 'o e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale, hono ngaahi kakano, 'enau fai pau ki he *Lao ki he 'Atita Fakapule'anga 2007* ('i hono fakatonutonu) mo e Ngaahi Tu'unga Fakatauhitohi Fakavaha'a pule'anga 'a e Sekitoa Pule'anga (IPSA).

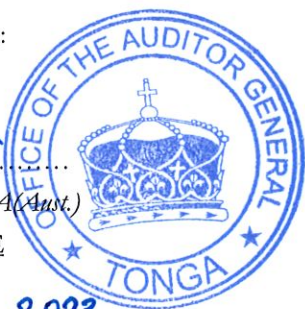
'I he'eku tui ko e fakamatala 'oku ha 'i he ngaahi fakamatala pa'anga mo e ngaahi fakamatala 'oku fakakau atu 'i he ngaahi fakamatala ko ia 'oku 'ata totonu mei ai 'a e ngaahi ngāue ola fakapa'anga 'a e 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale ki he ta'u 'oku ngata ki he 'aho 30 'o Sune, 2022.

Fakamo'oni hingoa:

Sefita Tangi (CPA Aust.)

'ATITA SENIALE

'Aho: 23.02.2023

STATEMENT OF RESPONSIBILITIES

The Accounting System of the Government of Tonga for all Ministries, Departments and Agencies (MDAs), including the Tonga Office of the Auditor General (TOAG), is centralized at the Ministry of Finance. Therefore, annual financial reporting for government as a whole is the responsibility of the Minister of Finance. However, due to the requirement of Section 33 of the *Public Audit Act*, the TOAG prepares annual financial statements based on International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) as if it is a legal entity by itself separate from Government. The TOAG believes this is a good practice, and should be a way forward for all MDAs to prepare their own annual financial statements as part of their annual reports.

We accept the responsibility for the integrity of the financial statements of the TOAG, their contents, their compliance with the *Public Audit Act 2007 (as amended)* and IPSAS Cash Basis.

In my opinion the information set out in the financial statements and attached notes to those statements fairly reflect the TOAG financial results for the year ended 30th June, 2022.

Signed:

.....
Sefita Tangi FCPA (Aust.)
AUDITOR GENERAL

Dated: 23.02.2023
.....

‘OFISI ‘O E ‘ATITA SENIALE ‘O TONGA
TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

Fakamatala ‘o e ngaahi pa’anga ne t̄naki mo e ngaahi pa’anga fakamole

Statement of Cash Receipts and Payments

Ki he ta’u ngata ki he ‘aho 30 ‘o Sune, 2022

For the year ended 30th June, 2022

	<u>2022 (TOP)</u>	<u>2021 (TOP)</u>
PA’ANGA T̄NAKI (Receipts)		
Patiseti kuo Tali (<i>Government Appropriations</i>)	1,967,700.00	1,941,400.00
Totongi ‘Atita (<i>Audit Fees</i>)	108,595.00	74,816.00
K̄ATO A PA’ANGA (Total Receipts)	<u>2,076,295.00</u>	<u>2,016,216.00</u>
PA’ANGA FAKAMOLE (PAYMENTS)		
V̄ahenga (<i>Salaries</i>)	1,095,848.88	1,007,244.53
Totongi kaunḡaue lau’aho (<i>Wages</i>)	-	-
V̄ahenga Le’ole’o (<i>Acting Allowance</i>)	1,638.06	-
Ngaahi Monū’ia ‘o e Pulenḡaue (<i>CEO Other Allowances</i>)	12,825.00	11,881.25
‘Inasi ‘o e Pule’anga ki he kau v̄ahenga m̄ālōlō (<i>Government Contribution</i>)	123,353.30	113,591.72
Fefolau’aki Fakaloto fonua (<i>Domestic Travel</i>)	-1,863.40	65,178.00
Fefolau’aki Fakatu’apule’anga (<i>Overseas Travel</i>)	-	-
(<i>Postal</i>)	-	190
(<i>Advertising & Publicity</i>)	1,279.20	588.80
‘Utu ‘o e Me’alele (<i>Fuel</i>)	7,803.70	6,296.50
Tauhi ‘o e me’a nḡaue faka’ofisi (<i>Maintenance of Office Equipment</i>)	4,066.69	268.17
Tauhi ‘o e ngaahi me’alele (<i>Maintenance of Vehicles</i>)	2,355.73	3,203.68
(<i>Maintenance of Building and Compound</i>)	1,526.31	2,862.93
Tohi, mo e ngaahi makasini (<i>Books, Periodicals & Publications</i>)	390.00	465.00
‘Uhila (<i>Electricity</i>)	34,982.96	23,437.84
Vai (<i>Water</i>)	1,186.76	482.01
Naunau faka’ofisi (<i>Office Supplies</i>)	32,938.23	16,065.34
Totongi Paaki (<i>Printing</i>)	782.50	9,061.78
(<i>Uniform</i>)	-	12,245.34
Totongi memipa (<i>Subscription</i>)	16,007.55	10,498.33
Totongi nḡaue’aki (<i>Rental</i>)	124,150.00	124,150.00
Ngaahi naunau fakatekinikale (<i>Technical Supplies</i>)	8,170.02	-
Akonḡaue mo Konifelenisi (<i>Training & Conference</i>)	536.75	-
Talitali mo tokanga’i kau ‘a’ahi (<i>Hospitality</i>)	1,463.20	490.00
Ngaahi mokomoko/‘Tokoni fakame’akai (<i>Catering/Refreshment</i>)	1,000.00	-
Laiseni (<i>License</i>)	10,670.00	4,585.00
Ngaahi naunau ki he ma’a (<i>Cleaning Supplies</i>)	3,836.24	-
KOVITI-19 (<i>COVID-19</i>)	-	11,340.00
Koloa tu’uma’u t̄naki mai (<i>Assets Additions</i>)	21,315.00	67,982.01
K̄ATO A NGA AHI FAKAMOLE (TOTAL PAYMENTS)	<u>1,506,262.68</u>	<u>1,492,108.23</u>

‘OFISI ‘O E ‘ATTIA SENIALE ‘O TONGA

TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

Fakamatala ‘o e fakafehoanaki ‘o e mahu’inga patiseti mo e mahu’inga totonu

Statement of Comparison of Budget and Actual Amount

Ki he ta’u ngata ki he ‘aho 30 ‘o Sune, 2022

For the year ended 30th June, 2022

	Nouti	Ola totonu (Actuals Amounts) \$	Patiseti (Original Budget) \$
Kaungāue Tu’uma’u (<i>Established Staff</i>)		1,233,665.24	1,472,200.00
Totongi kaungāue lau’aho (<i>Unestablished Staff</i>)		-	8,300.00
Fefononga’aki mo fetu’utaki (<i>Travel and Communications</i>)		-584.20	82,100.00
Tauhi mo e fakalelei me’angāue (<i>Maintenance and Operations</i>)		15,752.43	31,800.00
Totongi koloa mo e ngāue (<i>Purchases of Goods and Services</i>)		236,114.21	320,200.00
Totongi ngaahi koloa (<i>Purchases of Assets</i>)		21,315.00	53,100.00
KātoaFakamole (<i>Total Expenditure</i>)		1,506,262.68	1,967,700.00

‘OFISI ‘O E ‘ATITA SENIALE ‘O TONGA
TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

Ngaahi nouti ki he fakamatala pa’anga

Notes to the Financial Statements

Ki he ta’u ngata ki he ‘aho 30 ‘o Sune, 2022

For the year ended 30th June, 2022

1. NGAACHI TU’UTU’UNI NGĀUE FAKATAUHITOHI (ACCOUNTING POLICIES)

a) Makatu’unga ‘o e teuteu (Basis of Preparation)

Na’e teuteu’i ‘a e ngaahi fakamatala fakapa’anga’ ‘o fakatatau ki he Founa Fakatauhitohi Fakamāmani Lahi ma’ae pule’anga ‘i he Makatu’unga Fakapa’anga ‘o e Tauhitohi. Na’e ngāue’aki ‘a e ngaahi tu’utu’uni ngāue fakatauhitohi. *(The financial statements have been prepared in accordance with Cash Basis IPSAS “Financial Reporting under the Cash Basis of Accounting.” The accounting policies have been applied consistently throughout the period.)*

b) Sino Lipooti (Reporting Entity)

Ko e ngaahi fakamatala fakapa’anga ma ‘aha sino ‘i he sekitoa fakapule’anga: ‘ofisi ‘o e ‘Atita Seniale Tonga (ko e ‘TOAG’). Ko e ngaahi fakamatala pa’anga ‘oku fakamahino pau ‘i he lao fekau’aki (ko e Lao ki he ‘Atita Fakapule’anga 2007 ‘i hono fakatonutonu). Ko eni ia ‘oku’ ne fa’u ‘a e TOAG ‘a ia ‘oku pule’i ‘e he pule’anga fakafonua ‘o Tonga. Ko e fatongia tefito ‘o e TOAG ke tuku atu ha ngaahi ngāue faka’atita ke tokoni ki hono tokanga’i mā’olunga ‘o e ngāue’aki ‘o e ngaahi sino’i pa’anga fakapule’anga’ mo e ngaahi naunau. *(The financial statements are for a public sector entity: Tonga Office of the Auditor General (the ‘TOAG’). The financial statements encompass the reporting entity as specified in the relevant legislation (the Public Audit Act 2007 as amended). This comprises the TOAG which is controlled by the national government of Tonga. The principal activity of the TOAG is to provide audit services to assist the executive supervision of the use of public funds and resources.)*

‘Oku ‘ikai ngāue’aki ‘e he TOAG ha’a’ ne ‘akauni pangikē pē ‘a’ana. ‘Oku tauhi ‘e he Potungāue Pa’anga ‘a e kotoa ‘o e ngaahi ‘akauni pangikē ma’ae kotoa ‘o e Ngaahi Potungāue Fakapule’anga Fakalukufua ‘o ha fatongia faka- falepa’anga fakatahataha ‘a ia ‘oku’ ne pule’i ‘a e ngaahi fakamole pa’anga kuo fakahoko ‘e he kotoa ‘o e ngaahi potungāue lolotonga ‘o e ta’u fakapa’anga. Ko e ngaahi fakamole kotoa ‘oku totongi ‘i he ‘akauni ko ‘eni, ‘a ia ‘oku fakahā ia ‘i he Fakamatala ‘o e Ngaahi Pa’anga ne Tānaki mo e Ngaahi Fakamole. ‘Oku ‘ikai fakahoko ha ngaahi fakamole ‘e ha fa’ahi hono tolu mei tu’a. *(The TOAG does not operate its own bank account. The Ministry of Finance maintain all bank accounts for all Ministries, Departments and Agencies (MDAs) and a centralized treasury function administers cash expenditures incurred by all departments during the financial year. All payments are made on this account, and are disclosed in the Statement of Cash Receipts and Payments. There are no payments by external third parties.)*

c) Pa’anga Ngāue’aki (Reporting Currency)

Ko e pa’anga ‘oku ngāue’aki ko e pa’anga Tonga. *(The reporting currency is Tongan Pa’anga.)*

‘OFISI ‘O E ‘ATITA SENIALE ‘O TONGA
TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

Ngaahi nouti ki he fakamatala pa’anga

Notes to the Financial Statements

Ki he ta’u ngata ki he ‘aho 30 ‘o Sune, 2022

For the year ended 30th June, 2022

2. PATISETI ‘O E NGAHHI PA’ANGA KUO FAKAHŪ ATU KI HE NGAHHI NGĀUE ‘A E PULE’ANGA. (BUDGET APPROPRIATIONS)

Ko e patiseti ma’ae TOAG ‘oku pule’i ia ‘o fou ‘i ha ‘akauni fakatahataha ‘oku pule’i ‘e he ‘Ofisi ‘o e Fale pa’anga. ‘Oku ‘ikai pule’i ‘e he TOAG ‘a e pa’anga ko ‘eni’ kā ‘oku tuku atu ia ‘e he ‘Ofisi ke’ ne tokanga’i ki he’ene ngaahi ngāue ‘i hono teuteu ‘a e pepa pou pou mo fakamafai ki he’ene fakamole pea fakahū ki he Potungāue Pa’anga. *(Amounts appropriated to TOAG are managed through a central account administered by the Office of the Treasury. These amounts are not controlled by TOAG but are deployed on the Office’s behalf by the central account administrator on presentation of appropriate documentation and authorization.)*

3. ‘AHO ‘O E FAKANGOFUA (AUTHORISATION DATE)

Ko e ngaahi fakamatala fakapa’anga’ na’e fakangofua ia ‘i he ‘aho 23 Fepueli 2023, ‘e he ‘Atita Seniale. *(The financial statements were authorised on 23rd February 2023, by the Auditor General.)*

4. KOLOA TU’U’ANGA MO E NAUNAU (PROPERTY PLANT AND EQUIPMENT)

Ko e nouti’ ‘oku kau ki ai mo hono fakahā kakato ‘a e koloa, naunau mo e me’angāue ‘i hono totongi’ totonu pea to’o mei ai e holo hono totongi ki hono ngāue’aki. Ko e holo ko eni’ ‘oku hā ‘oku ngāue’aki ia ‘i he founa laine hangatonu ki he kalasi koloa ko ia. *(The notes include the disclosure of property, plant and equipment stated at cost less accumulated depreciation. Depreciation is disclosed using the following straightline methods on asset classes:*

Ko e tu’unga ‘o e holo ‘i he tu’unga ‘o e koloa’ ‘oku makatu’unga ia ‘i he vaha’ataimi ‘oku ‘aonga ai ‘a e koloa. *(Depreciation rates are based upon the expected useful life of assets.)*

Komipiuta (<i>Computers</i>)	50%
Naunau Fale mo e Ngaahi Naunau Kehe (<i>Furniture and Fitting</i>)	10%
Ngaahi Saliote Misini (<i>Motor Vehicles</i>)	25%
Naunau ‘Ofisi (<i>Office Equipment</i>)	10%

‘OFISI ‘O E ‘ATITA SENIALE ‘O TONGA
TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

Ngaahi Nouti ki he fakamatala pa’anga

Notes to the Financial Statements

Ki he ta’u ngata ki he ‘aho 30 ‘o Sune, 2022

For the year ended 30th June, 2022

2022

Fa’ahinga ‘o e koloa	Mahu’inga	Tānaki	Tuku atu	KĀTOA	Holo fakata’u ‘o e mahu’inga	Tānaki kotoa ‘o e holo fakata’u	Mahu’inga ‘i he ta’u fakapa’anga
Ngaahi Komipiuta	428,166	18,000	-	446,166	45,899	385,789	60,377
Naunau Fale	112,153	-	-	112,153	7,481	73,505	38,648
Saliote Misini	220,976	-	-	220,976	21,726	220,976	-
Naunau ‘Ofisi	203,506	3,315	-	206,821	17,476	72,144	134,677
	964,801	21,315	-	986,116	92,582	752,415	233,702

2021

Ngaahi Komipiuta	397,216	30,950	-	428,166	30,424	385,789	42,377.09
Naunau Fale	105,371	6,782	-	112,153	6,803	72,827	39,325.89
Saliote Misini	220,976	-	-	220,976	21,726	220,976	-
Naunau ‘Ofisi	173,006	30,500	-	203,506	14,426	69,094	134,411.51
	896,569	68,232	-	964,801	73,379	748,686	216,114.49

‘OFISI ‘O E ‘ATTIA SENIALE ‘O TONGA
TONGA OFFICE OF THE AUDITOR GENERAL

Ngaahi Nouti ki he fakamatala pa’anga

Notes to the Financial Statements

Ki he ta’u ngata ki he ‘aho 30 ‘o Sune, 2022

For the year ended 30th June, 2022

5. ALEAPAU LISI KUO FOKOTU’U (OPERATING LEASE COMMITMENTS)

‘Oku lolotonga ‘i ai ‘a e lisi kuo fokotu’u ki hono ngāue’aki ‘e he TOAG mo e aleapau lisi ko eni (*The TOAG currently have an operating lease for their offices with the following lease commitments*):

:

2021	\$
‘I loto ‘i he ta’u ‘e 1 (<i>Within 1 year</i>)	124,150
‘I loto ‘i he ta’u ‘e 2 (<i>Within 2 years</i>)	124,150
Ta’u ‘e 2-5 (<i>2-5 years</i>)	327,450
5+	-
Kātoa (<i>Total</i>)	<u>620,750</u>

2020	\$
‘I loto ‘i he ta’u ‘e 1 (<i>Within 1 year</i>)	124,150
‘I loto ‘i he ta’u ‘e 2 (<i>Within 2 years</i>)	124,150
Ta’u ‘e 2-5 2-5 years	327,450
5+	-
Kātoa (<i>Total</i>)	<u>620,750</u>

6. ‘ULUAKI PATISETI MO E PATISETI AOFANGATUKU (ORIGINAL AND FINAL BUDGET)

‘Oku fa’u ‘a e patiseti kuo fakangofua ‘i he makatu’unga fakatauhitohi tatau (makatu’unga ‘i he pa’anga), makatu’unga fakama’ala’ala tatau, mo e vaha’ataimi tatau (mei he ‘aho 1 Siulai 2021 ki he 30 ‘o Sune 2022) ‘o e ngaahi fakamatala fakapa’anga. Ko e ‘uluaki patiseti na’e fakangofua ia ‘i ha ngāue fakalao. (*The approved budget is developed on the same accounting basis (cash basis), same classification basis, and for the same period (from 1 July 2021 to 30 June 2022) as for the financial statements. The original budget was approved by legislative action.*)

Ko e mahu’inga totonu fakakātoa ‘o e fakamole na’e si’i hifo ia ‘i he ‘uluaki patiseti na’e fakangofua ‘e he ngāue ‘a e fale alea (*The actual total expenditure was less than the original budget approved by legislative action.*)
